

Mevlânâ'ya Atfedilen “Yine Gel...” Rubâîsine Dair

Yakup ŞAFAK*

ÖZET

Mevlânâ'ya Atfedilen “Yine Gel...” Rubâîsine Dair

“Gel, gel, ne olursan ol, yine gel” Mevlânâ'ya nispet edilen ve en çok iktibas olunan şiirlerden birisidir. Bununla birlikte, bu dörtlük otantik olarak Mevlânâ'ya nispet edilmekte ve onun kaynağı tam olarak bilinmemektedir. Araştırmalarımız sonrasında ulaştığımız sonuç, bu rubainin aynı zamanda Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr ve başka bazı sufi şairlere de nispet edildiğidir. Dolayısıyla bu rubainin yazarının kim olduğuna ilişkin net bir bilgiye sahip değiliz.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr, Baba Efdal.

ABSTRACT

About a Quatrain Attributed to Mawlana: “Come, come again, whoever you are”

“Come, come, whoever you are, come again” is one of the most frequently quoted poems attributed to Mawlana. However, this quatrain is not authentically ascribed to Mawlana and its origin is not known very well. After the results of our research we have reached that this quatrain also attributed to Abu Saïd Ibn Abi'l-Khayr and some other sufi poets. Therefore we don't have accurate knowledge about this quatrain who has written by.

Keywords: Mawlana, Abu Saïd ibn Abi'l-Khayr, Baba Afdal.

Bâz â bâz â her ân çi hestî bâz â

Ger kâfir u gebr u but-perestî bâz â

În dergeh-i mâ dergeh-i nevmîdî nîst

Sad bâr eger tevbe şikesî bâz â

باز آ باز آ هر آنچه هستی باز آ

گر کافر و گبر و بتپرستی باز آ

این درگه ما درگه نومیدی نیست

صد بار اگر توبه شکستی باز آ

“Yine gel, yine gel! Kim olursan ol, yine gel! Kâfir, mecûsî, putperest olsan da yine gel! Bu bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel!”

Mevlânâ'nın en önemli evrensel mesajlarından biri olarak nitelendirilen bu meşhur rubâî etrafındaki tartışmaların, ülkemizde en az yarım asırlık bir serüveni var. Bu konu, zaman zaman gündemde yerini alıyor; birçok isim, söz konusu manzûmenin Mevlânâ'ya ait olup olmadığı ve muhtevası üzerine görüş bildiriyor.

Genel kanaat, bu sözün Mevlânâ düşüncesine ters düşmediği, fakat herkesin kendi anlayışına ve meşrebine göre onu yorumladığı şeklindedir. “Gel de olduğun gibi kal” şeklinde anlaşılabilir bir yoruma bizim de katılmamız, mümkün değildir. Ayrıca bu rubâînin diğer ülkelerde bu kadar dikkat çekmediğini de belirtmeliyiz.

* Dr., Selçuk Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi. (yakupsafak@hotmail.com)

Bu yazıda rubâinin muhtevasına daha fazla girmeden, konuyu teknik yönden ele alıp imkân nispetinde kaynaklara inmeye çalışacağız ve onun Mevlânâ'ya nasıl izâfe edildiği üzerinde duracağız.

Mevlânâ'nın eserlerini, bizzat kendisinin yazmadığı, umûmen bilinen bir husustur. Mektupları yanısıra, çeşitli şüirleri, pasajları kendisinin karalamış veya yazmış olabileceği tabiidir. Mevlânâ Müzesi'nde sergilenen ve Kültür Bakanlığı tarafından tıpkıbasımı yapılan 677/1279 tarihli *Mesnevî* nüshasının sonunda eserin, Çelebi Hüsameddin tarafından "Mevlânâ'ya okunan" nüshadan temize çekildiğine dair kayıt vardır.

Yaklaşık kırk bin beyitlik *Dîvân-ı Kebîr*'i meydana getiren şüirler için böyle bir denetim söz konusu olamamıştır. Dolayısıyla gerek mahlâs benzerliği, gerek (bilhassa Safevîler döneminde) bazılarındaki Şîlik gayreti, gerekse başka sebeplerle aslında Mevlânâ'ya ait olmayan birçok şüir, *Dîvân-ı Kebîr* nüshalarına girmiştir.¹

Eserin bilimsel metnini, 9 eski yazmayı karşılaştırarak 8 büyük ciltte ortaya koyan dünyanın sayılı Mevlânâ mütehasşlarından İranlı âlim merhum Bediüzzaman Furûzanfer (v. 1970), *Dîvân*'daki başkalarına ait gazelleri olabildiğince ayıklamıştı.² Fakat rubâiler için aynı şeyi söyleyemiyoruz. Nâşir, rubâileri ihtiva eden VIII. cildin önsözünde, neşre hazırlanan rubâilerin hepsinin Mevlânâ'ya ait olmadığını, bunlar arasında, Mevlânâ'dan önce veya onunla aynı sırada yaşamış başka mutasavvıflara nispet edilmiş rubâiler bulunduğunu, kısmet olursa ayrı bir ciltte manzûmelerin kaynak yönünden kritiğini yapacağını bildirmişse de maalesef, bu değerli hizmeti gerçekleştiremeden Hakk'a kavuşmuştur.

Onun sözünü ettiği problem, başka uzmanların da beyan ettiği üzere bilhassa rubâi yazar veya söyleyenler için geçerli bir durumdur. Çünkü Fars edebiyatında, XIII. yüzyıldan sonra istiklâlini kazanıp umûmun ortak beğenisini kazanan ve "hikmet şüiri" haline dönüşen "gazel"den önce hatiplerin, vâizlerin, sohbeti çok seven mutasavvıfların gözdesi, "rubâi" idi. Hatipler konuşmalarını, edipler yazılarını, içerisinde veciz ifadeler, derin manalar taşıyan bu iki beyitlik manzûmelerle süslerlerdi. Fakat içinde mahlâs bulunmadığından, zikredilen hangi rubâinin kime ait olduğu ekseriya bilinmez ve tabii çoğu zaman da söyleyene mâl olur; defterlere, mecmualara öyle geçerdi. Nitekim aynı rubâinin birkaç şaire nispet edildiği de görülmektedir. Bunda fikirlerdeki beraberlik ve benzerliğin, ilim ve hikmetin müslümanlar arasında ortak olduğu düşüncesinin de önemli rolü vardı.

¹ Bediüzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin* (çev. F. Nâfiz Uzluk), İstanbul: MEB, 1986, s. 202 vd.; Zebihullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, Tahran, 1369hş./1990, III, s. 468.

² Bediüzzaman Furûzanfer, *Külliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr I-VIII*, Tahran, 1336-1342hş./1957-1963.

Horasan'ın Mihene beldesinden olan ve gerek yaşayışıyla, gerekse fikirleriyle Mevlânâ'ya çok benzeyen büyük mutasavvıf Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr'ın (v. 1049) rubâileri, konumuz için tipik bir örnektir. Menkıbelerinde verilen bilgilerden anlaşıldığına göre, vaazlarında, sohbetlerinde şiir okumayı ve semâ (yani ilâhiler eşliğinde ekseriya toplu ve hareketli zikir) yapmayı bir hayli seven Ebû Saîd'in kendine ait rubâisi çok değildir. Konuşmalarında genellikle başka mutasavvıfların şiirlerini inşâd etmiştir.

Onun şiirlerini çeşitli kaynaklardan derleyip *Subenân-ı Manzûm-i Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr* (1334hş./1955) ismiyle neşreden değerli âlim Said Nefîsî (v. 1966), eserde yer alan 700 küsur rubâiden önemli bir kısmının, Ebû Saîd'in kendinden önce ve sonra yaşamış başka şairlere de nispet edildiğini söylüyor.³ Bu şairler Hâce Abdullâh-i Ensârî-i Herevî, Ömer Hayyâm, Ferîdüddîn-i Attâr, Necmeddîn-i Kübrâ, Evhadüddîn-i Kirmânî gibi ekseriyetle Horasan bölgesinde veya yakınlarında yaşamış mutasavvıflar ve şairlerdir. Nâşir, tespit edebildiği bu tür manzûmelerin numaralarını vermektedir ki orada Mevlânâ'ya nispet edilen otuz adet rubâi vardır.

Ebû Saîd'in durumu biraz farklı olsa da diğer rubâi yazarlar için vaziyet çok farklı değildir. Nitekim İranlı mutasavvıf ve düşünür Baba Efdal'in (v. 1268) yine Said Nefîsî tarafından *Rubâiyyât-ı Baba Efdal-i Kâşânî* (1311hş./1932) ismiyle yayınlanan 483 rubâisinden birçoğu başka şairlere de (18 tanesi Mevlânâ'ya) nispet edilmektedir.⁴

Yine biz detaylı olmayan bir karşılaştırmada Sultan Veled *Dîvân*'ında yer alan 455 rubâiden on tanesinin; kezâ Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'nin 80 rubâisinden iki tanesinin Furûzanfer'in neşrettiği *Dîvân-ı Kebîr*'de de bulunduğunu tespit ettik.⁵ Bu örnekler çoğaltılabilir. Nitekim Zebîhullah Safâ da meşhur edebiyat tarihinde çeşitli vesilelerle konuya değinmiş ve genel olarak bu sorunun varlığına dikkat çekmiştir.⁶

Yazımıza konu olan rubâi, *Rubâiyyât-ı Baba Efdal-i Kâşânî*'de 7 numara ile Baba Efdal'in rubâisi olarak yer almakta, Ebû Saîd'e de nispet edildiği belirtilmektedir.

³ Said Nefîsî, *Subenân-ı Manzûm-i Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr*, Tahran, 1373 hş./1994, giriş bölümü, s. 56, 57.

⁴ Said Nefîsî, *Rubâiyyât-ı Baba Efdal-i Kâşânî*, Tahran, 1363hş./1984, s. 85. Ben, Furûzanfer'in *Dîvân-ı Kebîr* neşri ile yaptığım karşılaştırmada Ebû Saîd'e ait 30 ve Baba Efdal'e ait 18 rubâiden ancak bazılarını bulabildim; buna karşılık nâşirin zikretmediği daha başka müşterek rubâiler gördüm. Çünkü Nefîsî eserlerini yayınladığında, Furûzanfer henüz *Dîvân-ı Kebîr*'in ilmî neşrini gerçekleştirmemişti.

⁵ *Dîvân-ı Sultan Veled* (nşr. F. Nâfiz Uzluk), Ankara, 1941. 26, 34, 50, 192, 335, 346, 347, 353, 367, 453 nolu rubâiler; *Ulu Ârif Çelebi'nin Rubâileri* (nşr.ve trc. F.Nâfiz Uzluk), İstanbul, 1949, 11 ve 30 nolu rubâiler. Şefik Can merhumun neşrindeki rubâйлere göre ise bahis konusu rakamlar daha fazladır.

⁶ Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, I, s. 604; III, s. 427; III, s. 470.

Nefîsî, Baba Efdal'in rubâîlerinin Ebû Saîd'e nispet edilmesini doğru bulmamakta⁷ (s. 53); ancak rubâî söyleyenlerin ekseriyetle mutasavvıf olduğu için eski ve muteber kaynaklar bulunmadıkça hangi rubâînin kime ait olduğunu teşhisin zorluğunu dile getirmektedir. (s. 85)

Mezkûr rubâî, *Subenân-ı Manzûm-i Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr*'da ise 21 numara ile Ebû Saîd'in rubâîsi olarak yer almaktadır. Nâşir, giriş bölümünde (s. 56), rubâînin Baba Efdal-i Kâşânî'ye de nispet edildiğini, Hâce Abdullâh-i Ensârî ve Ömer Hayyâm gibi Baba Efdal'in de Ebû Saîd'in rubâîlerine özel ilgi gösterdiğini, onun rubâîlerinde kullandığı kafiye ve redifleri kendisinin de kullandığını belirtmiştir.

“Bâz â bâz â her ân çi hestî bâz â” manzûmesi için *Rubâiyyât-ı Baba Efdal-i Kâşânî*'de 8 adet kaynak gösterilmektedir.⁸ Bunlar, rubâîleri ihtiva eden müstakil eserlerle tezkire türünde kitaplardır ki içlerinde Takîyyüddîn-i Evhadî'nin (v. 1632) *Arafâtü'l-âşukânî*'i, Lutf Ali Beg Âzer'in (v. 1781) *Âteşkede*'si, Ziya Paşa'nın (v. 1880) *Harâbât*⁹ gibi tanınmış kaynaklar da vardır.⁹ *Subenân-ı Manzûm-i Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr*'da ise 6 adet kaynak zikredilmiştir.¹⁰ Eski ve tanıdık müelliflere ait olmayan ve çoğu Hindistan'da basılmış bulunan bu eserleri görme imkânımız olmadı. Ancak yazarlarına, nâşirlerine ve ait olduğu yıllara bakılırsa, rubâînin Ebû Saîd'e nispeti konusunda kuvvetli delil olarak görünmemektedirler. Hâsılı, söz konusu 14 kaynaktan hiçbirisi, bu rubâîyi Mevlânâ'ya atfetmemiştir.

Bazı ilim adamları ve uzmanların da ifade ettiği üzere bu rubâî, Mevlânâ'nın eserlerinde geçmiyor.¹¹ Ebu Saîd ve Baba Efdal'in şüirleri arasında yer alan birçok rubâî, çeşitli yazma nüshalarda Mevlânâ'ya nispet edildiği halde söz konusu rubâînin gerek *Dîvân-ı Kebîr* nüshalarında, gerekse diğer eserlerde yer almamış olması dikkat çekicidir.

Bu rubâînin Mevlevî kaynaklarına girişi hususunda ise XVI-XVII. yüzyılın önemli mutasavvıf ve âlimlerinden Galata Mevlevîhanesi şeyhi İsmâil-i Ankaravî'nin (v. 1631) Mevlevî tarikatnâmesi olan *Minhâcü'l-Fukarâ* isimli eserinin rol oynamış olabileceğini tahmin ediyorum. Eserin birinci kısım, altıncı babında rubâînin sadece ilk mısraı, kime ait olduğu belirtilmeden zikrediliyor.¹² Buradan

⁷ Nâşir, diğer eserde bu kanaatini değiştirmiş görünüyor.

⁸ *Rubâiyyât*, s. 86, 87; toplam kaynak sayısı 30'dur.

⁹ Krş. Lutf Ali Beg Âzer, *Âteşkede-i Âzer* (nşr. Mîr Hâşim), Tahran, 1378hş./1999, s. 25. Ziyâ Paşa, *Harâbât*, İstanbul, 1291-92/1875-1876, II, s. 242.

¹⁰ *Subenân-ı Manzûm*, s. 177 vd. (Bkz. 48, 84, 89, 90, 92, 95 nolu eserler); toplam kaynak sayısı 99'dur.

¹¹ Rubâî, Furûzanfer'in *Dîvân-ı Kebîr* neşrinde, Veled Çelebi'nin neşrettiği *Rubâiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ*'da (İstanbul, 1312/1895) yoktur. Şefik Can'ın *Hız. Mevlânâ'nın Rubâîleri* isimli çalışmasında yer almaktadır (Konya, 2005, I, s. 32, no: 83). Ancak yazar, bu rubâîyi yazma eserlerde bulamadığını belirtmiş ve muhtevasıyla ilgili görüşünü bildirmiştir.

¹² İsmâil Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, Mısır, 1256/1841, s. 45; *Fakirlerin Yolu* (sad. Saadettin Ekici), İstanbul, 1996, s. 77.

hareketle sonraki yüzyıllarda belki bazıları onu Mevlânâ'ya ait sanmış olabilir. Ancak yine de Mevlevî çevrelerince ona temkinli yaklaşıldığını tahmin edebiliriz. Nitekim Mevlevî kültürüne ait meşhur eserlerde bu şiir görülmediği gibi, içlerinde Mevlânâ'ya ait olan veya ona nispet edilen pek çok rubâinin yer aldığı Mevlevî âyinlerinde de ona rastlanmıyor.

Tahminimizce Mevlânâ'nın “Gel, gel” yahut “Gelin, gelin” sözleriyle başlayan birçok manzûmesi bulunduğu ve eserlerinde sıkça umut aşıl原因an sözlere yer verdiği için dolayısı bu şiir, bilhassa yakın zamanlarda, böylece kendisine yakıştırılmış olmalıdır.

Rubâinin Cumhuriyet döneminde bu kadar çok yayılmasında, belli anlayıştaki kişilerin gayretleri kadar, onu Mevlânâ'ya nispet eden ilim adamımız Abdülbaki Gölpınarlı'nın da rolü olduğu malûmdur. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin* (İstanbul, 1951) ve *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul, 1953) adlı eserlerinde söz konusu rubâiden bahsetmezken onu, 1964 yılında neşrettiği rubâiler tercümesine –çeviriye esas aldığı yazmada bulunmamasına rağmen– katmış ve şu açıklamayı yapmıştır: “Bu rubâinin Baba Efdal-i Kâşî'ye ait olduğunu söyleyenler varsa da, onun neş'esine uymadığı gibi çağında yazılmış bulunan ve Nûr-i Osmanî kütüphanesinde bulunan rubâilerinin arasında da yoktur. Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde 2106 numarada kayıtlı bulunan ve başıyla sonu sonradan eklenmiş olan, müntehabât diyebileceğimiz Divan nüshasının son yaprağında, son rubâi olarak bu rubâi yazılıdır. Ayrıca, aynı kütüphanede 2167 numarada kayıtlı bulunan 1158 Muharrem'inde Derviş Muhammed Aliyy-al Mavlavî tarafından yazılmış olan Minhâc-al Fukarâ'nın ilk yaprağında [şu] iki şekilde kayıtlıdır.”¹³ Aynı tespit ve kanaat, onun *Dîvân-ı Kebîr'den Seçmeler* adlı eserinde tekrarlanmıştır.¹⁴

Gölpınarlı, Baba Efdal için mezkûr yazmadan başka kaynak olarak Müctebâ Minovî ve Yahyâ Mehdevî'nin *Musannefât-ı Efdaliüddin Muhammed-i Merakât-i Kâşânî* (Tahran, 1331-1337 hş./1952-1958) adlı eserini zikretmiş; Said Nefîsî'nin Ebû Saîd ve Baba Efdal ile ilgili çalışmalarından bahsetmemiştir. Ayrıca yazar, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları* isimli katalogunda *Minbâcû'l-Fukarâ* bahsinde de, “Bu rubâinin iki

¹³ A. Gölpınarlı, *Rubâiler*, İstanbul, 1964, s. 23, no: 69. Mütercim, önsözde rubâinin, tercümeye esas olan yazmada bulunmadığını belirtiyor; fakat esere karışmış başka şairlerin rubâilerinden söz etmiyor. Gölpınarlı'nın Mevlânâ Müzesi görevlilerinden M. Necati Elgin'e (v. 1977) yazdığı 11.11.1959 tarihli mektuptan, rubâinin yer aldığı iki kaynağın kendisine, Elgin tarafından haber verildiği anlaşılıyor. (Bkz. Merhaba Gazetesi *Akademik Sayfalar*, 12.11.2008, c.VIII, S.32, s. 540, nşr. Ali Işık.) Şefik Can Bey de bir röportajda rubâiyi Gölpınarlı'ya Necati Bey'in haber verdiğini söylüyor.

¹⁴ A. Gölpınarlı, *Dîvân-ı Kebîr'den Seçmeler*, İstanbul, 1970, no: LV (MEB, 1000 Temel Eser: 37) Yazar orada bu rubâinin, Zümer Sûresi 53-54. âyetlerin meâli olduğunu belirterek, “yoksa bazılarının kasıtlı anlayışını vermiyor” demektedir.

tarzda intikali de kesinlikle göstermektedir ki rubâî Mevlânâ'nındır" şeklinde kanaatini açıkça belirtmiştir.¹⁵

Mevlânâ ve mevlvîlik konusunda ülkemizde yetişen en önemli ilim adamlarından biri olan ve bu alandaki hizmetlerini daima takdirle, şükranla andığımız merhum Gölpinarlı'nın zaman zaman ilmî disiplinden koparak duygusal davranışını, üslûbuna dikkat etmeyip, yanlış anlamalara sebebiyet verdiğini biliyoruz.

Maalesef bu konuda da öyle olmuş, kendisi büyük birikimine ve vukûfuna rağmen iyi bir araştırma yapmadan, zayıf delillerle ve kendi tahminleriyle bu rubâîyi Hz. Mevlânâ'ya ısrarla nispet etmiş, ondan sonra da Mehmet Önder gibi takipçilerinin desteği ile tartışmalar sürüp gitmiş; birçok konuda olduğu gibi, mesele ilmî zeminlerde, serinkanlılıkla ele alınmak yerine kamuoyuna mâl edilmiş, yıllarca çatışma ve polemik konusu yapılmıştır.¹⁶

Sonuç olarak mevcut verilere göre bu rubâî, Mevlânâ ve Baba Efdal'den iki asır önce yaşamış olan Ebû Saîd'in fikirlerine ve üslûbuna daha uygun düşüyorsa da onun, kaynaklar itibariyle Baba Efdal'e nispeti daha kuvvetli görünmektedir. Mevlânâ'ya ait olması ise çok zayıf bir ihtimaldir. Rubâîlerde özellikle mahlas bulunmamasından doğan karışıklık sebebiyle, güçlü deliller olmaksızın bir rubâî, "kesin olarak şu şaire aittir" denemez.

¹⁵ A. Gölpinarlı, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları*, İstanbul, 1971, II, s. 165, 242. Yazar, aynı katalogta bu rubâînin, XV. yüzyıl başlarında yazılmış 1721 numaralı, öğütler içeren, başı ve sonu noksan, adı bilinmeyen bir kitapta bulunduğu zikrediyor; fakat orada da "Mevlânâ'ya aittir" denilmiyor (II, s. 35). *Minhâcü'l-Fukarâ*'nın kapak sayfasına şair ismi zikredilmeden bu rubâînin tamamının, iki şekilde yazılmasının sebebi, kanaatimizce eserin içinde geçen "Bâz â bâz â her ân çi hestî bâz â" mısraının, tavihi ve ikmâli içindir. Yazarın bu mısradan söz etmemesi, onun mezkûr eserde yer aldığının farkında olmadığını göstermektedir.

¹⁶ Meselâ bkz. M. Önder, "Bir iddiaya Cevap: Yine Gel, Yine Gel Rubâîsi Mevlânâ'nındır", *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi-Tebliğler*, Konya, 1988, s. 117-121; M. Necati Sepetçioğlu, "Gel Gel Çağrısı Üzerine Tartışmalar", *III. Millî Mevlânâ Kongresi-Tebliğler*, Konya, 1989, s. 167-172. Sayın Önder ve Sepetçioğlu, Ebû Saîd ve Baba Efdal haricinde rubâînin nispet edildiği başka şairlerin isimlerini zikretmişlerse de hiçbirisi için kaynak göstermemişlerdir.